Ще за сонця, як по улицях гнали череди, над містечком густою хмарою стала курна темрява, а як курява припала, в темному наметі над землею на варті стояв уже білий місяць. Серед широкого майдану виринула з бур’янів недоладна довга будівля, нашвидку зляпаний дощаний театр. У балагані світились огні, гуркотів бубон, вигравали музики. Коло дверей і кругом балагану гомонять люди. Дзеленчить довго й тоненько дзвоник, і люди товпляться в балаган. Картина відразу міняється. Гомін, а за ним і музики стихають, на майдані пустіє, і стоїть проти місяця посеред бур’янів якась будівля, химерна, велика, а вздовж неї самотно походжає висока цибата людина в жовтих черевиках і пом’ятому яломку на голові. Ходить у задумі, посвистує, стиха хльоскає батогом.

Далі з-за колодок у бур’яні висовуються цікаві хлоп’ячі головки й пильними очима стежать за високою тінню.

— Жура-вель! Жура-вель! — усі разом починають вони підспівувати. Висока постать свариться на їх головою й нахваляються батогом. Потім потягається проти місяця, позіхає й помалу ховається за двері.

Хлопці один по одному вискакують з-за колодок, стиха шумлять бур’янами й крадькома підлазять до балагану. Незабаром уся стіна рябіє ними, немов гніздами; темні силуетики хлопців попричіплювались до дощок, де тільки була яка щілинка.

Не знайшла тільки для себе місця одна маленька постать — чепурненький хлопчик в оксамитових штанцях і в новенькій матросочці. Він перебігає од одного місця на друге, припадає личком до дощок, та щілинки собі не знаходить.

Тоді хлопчик проворненько скинув з себе блискучі чобітки й подерся по планках під саму стріху.

Тихо виросла коло стіни висока тінь в яломку: помалу спинилася й дивиться. Ні одна головка не поворухнулась,— усі немов приросли до планок.

Ляснув батіг раз, удруге, аж луна пішла по майдані. Хтось із хлопців зашипів і вхопився ззаду за штани. Далі всі, як груші, посипались додолу і вмить шугнули в бур’ян.

Знову з-за колодок вистромились хлоп’ячі голови:

— Журавель! Журавель!

Самотна тінь мовчки манячить, осміхається проти місяця.

До балагану, поспішаючи, наближаються дві жінки. "Журавель" глянув, крутнувся на нозі й швиденько сховався за дверима. Коло балагану знову почали виринати з бур’янів боязкі хлоп’ячі головки.

Дві жіночі тіні стали придивлятись до їх,— якась пані й наймичка.

— Не бачили, хлопці, Колі?

Хлопці сміливіше виходять з бур’янів і товпляться коло пані.

— Коля тут! — разом крикнуло скілько голосів.— Коля, де ти?.. Ось він тут! — Оглянулись туди-сюди — Колю як вода змила.

До гурту підходило щось у "котелку", в білому комірчи-ку, блимаючи цигаркою.

— Що, знову втік? — звертається до пані.

— Що ти врадиш з такою дитиною? — здвигаючи плечима, бідкається пані.— Не випускати з двору — шкода: нудиться, плаче, а випустиш, то хіба тільки вночі повернеться, голодне, обідране.— Пані наблизилась до нової людини.— Оце якось забрело до Андрія, до шевця, а там взяли та й обгодували картопляним хлібом, так що всю ніч дитина як в огні горіла. Сказать би, не було з ким бавитись хлопцеві, так водила до батюшки, до акушерки: сидить між ними, як підбите, мовчить, гратись не хоче та нишком додому проситься, а як забачить на улиці оту босячню, то аж затремтить дитина...

Сьогодні ще зранку ходить за мною слідком,— розказує далі пані,— скиглить: "Дайте, мамо, копійку, в театр на кумедію піду".— "Не будеш ходити,— кажу,— до тих шибеників, то поведу".— "Не буду, мамо". Одягла я його оце, причепурила — посидь же, кажу, Колю, поки я одінусь, тоді підемо разом. Я ж пішла одягатись, а там цід вікном свиснув якийсь старчовод, то він і повіявся з двору. Тепер не жди вже до півночі додому. Де його тепер шукати!..

— А дивіться, ото ж чи не він буде? — показав палицею панок у комірці кудись у далечінь. На краю майдану од бур’янів тихо одділялась маленька тінь.

— А глядіть, чи не він,— пильно придивляючись до неї, промовила пані.— Колю!

Тінь спершу помалу, потім усе дужче й дужче залупотіла ногами й сховалась в уличку за чиїмсь садом.

— Колю! Колю! — гукала пані.

— Біжи, Мавро, поза церквою, а я, може, звідтіль перейму його.

Мавра захурчала спідницею.

— Це не хлопець, це кара мені божа за гріх,— стиха промовила пані й підтюпцем подалася через майдан.

Стиха гомонить глухий куток. Під хатами й під дворами блимають цигарки, лускає насіння, гудуть ліниві празникові розмови.

Серед шляху піском курить дітвора. Через чиїсь ворота, як лисий віл, дивиться місяць. Тоненькі голоси то дзвенять, то затихають. Вирівнялись по шляху низкою, як москалі.

Перед ними бадьоро проходить простоволосий хлопчик, нашвидку витирає спітніле лице й одбирає до себе товариство.

— Старці-сіромахи, одходьте туди! — суворо командував, хлопець.— А ці будуть пани!

Ніхто йому не суперечить.

— Старець! Старець! Старець! — тикає рукою хлопець; вибрані з радісним гуком вистрибом вилітають з ряду.

Рядом з другими, покірно чекаючи своєї долі, стоїть прибите до уличної дітвори паненя. Коліно новеньких штаненят розпанахано аж донизу, з розхристаної матроски світять голі груденята, а ніжне личко зашмароване піском. Рученята склало на грудях, готовлячись скоритися тому, що скажуть, проте великі, темні й блискучі, як зоряної ночі вода, очиці дивляться на суворого ватажка з благанням і таємною надією.

Тільки коліно здригнуло та схилилась голова, як привідця, минувши його, показав пальцем на сусіда: хлопчик мав лишитись за пана.

— Пани!.. Заходьте з того краю,— порядкував хлопець,— а наше браття до мене.

Хлопці з веселим гуком розбіглись на дві ватаги. Пани зразу почали вмощувати собі з бур’яну великі животи, ліпили на лоб і на груди замість кокардів і гудзиків реп’яхи, махали над головою, немов зонтиками, листками лопуху.

"Старці-сіромахи" посідали в ряд шляхом, вишмарувавши землею лице й розпатлавши чуби.

Батеньки, матінки ріднії,

Подаріте хоч копієчку,-

заголосили "сіромахи", посхилявши набік голови й виставивши вперед жміньки.

Пихкаючи й обмахуючись, один за одним посунули по дорозі "пани".

— А ти ж, Колю, чого стоїш там? — гукнув чийсь голос.

Коля стояв, схилившись під тином, і мовчав.

— Іди, Колю! — почали його кликати.

— Е! Коля чогось плаче,— придивившись, промовив другий хлопчик.

Ватажок схопився з місця й з серйозним, заклопотаним виглядом підійшов до Колі.

— Чого це ти, Колю? — ласкаво заглядаючи йому в вічі, питав він.

Коля закрив лице рукою.

— Хлопці! — суворо звернувся він до дітвори.— Може, хто вдарив?

— Ні, ніхто,— одмовляли хлопці, підходячи до тину.

— Ну, то чого ж ти, Колю? — одводячи од очей руку, питав він.

— Я — теж наше бра-ття, сірома-аха,— схлипуючи, промовив Коля.

Ватажок трохи подумав.

— Давайте, хлопці, приймемо вже Колю до нашого браття,— пожалів він Колю.

— Приймаємо! — гукнули хлопці.

— Іди, Колю, сюди,— поступаючи рядом з собою місце на піску, привітно гукнув на його один із "старців".

Сльози не висохли ще в очах у Колі, як заблищали вони радістю й гарячою вдячністю. І соромлячись, і осміхаючись, і витираючи рукавом сльози, мостився він край шляху всередину між "наше браття". Одну ніжку підобгав під себе, другу з розпанаханим коліном висунув у пісок, скривився, як сирітка, виставив і свою жміньку.

Дайте сиротиночці,

Темній, невидній...

А немає ж у мене

Ні батенька, ні матінки,-

лунали на цілий куток жалісні голоси, й найжалібніше з усіх бринів голос нового "сіромахи".

Мимо проходили "пани", кидали в руку черепки, кізяки, будяки колючі, сипали на голову й за шию пригорщами пісок. Коля покірно склепав очі й схиляв головку до самої землі.

Всім було байдуже, як улицею, шумлячи шовками, пройшла якась пані. Тільки Коля примовк був одразу й прищулився до товариша; вона зиркнула збоку на розхристаних, обсипаних травою й піском "сіромах" і пішла далі.

— І що ото вони витівають там! — загомонів хтось з-під стріхи на "старців".— А чи не пора б уже вам на піч!

І незабаром Коля стояв серед шляху один як палець. Підійшло кілька старих.

— Чиє воно? — придивлялись вони до його.

— Чий ти, Колю? — питав його, підійшовши, якийсь хлопчик.

Коля сказав.

— Це аж із базару, — дивується якась жінка. — Та чого ж ти аж сюди забрів?

Коля готувався заплакати. Люди погомоніли, порадились і одрядили дівчину одвести Колю.

Кріпко взявшись за руку чужої дівчини, Коля спотикався по дорозі й плакав, жаліючись, що болять ноги й хочеться спати. Далі він вже не пам'ятає, як опинивсь на руках у неї. Тільки близько-близько бачив коло себе незнакоме лице й чужі ласкаві очі.

Потім чув розмову чужої дівчини з кимсь дуже-дуже близьким.

Пам'ятає ще, як той рідний голос промовив до нього:

— А де ж ти хоч чобітки подів, шибенику?